



oud alkmaar

**Periodiek van de historische
vereniging Oud Alkmaar (1925)**

Zevende jaargang nummer 3 - 1983



Muntslag in Alkmaar?

Voor een juist begrip van de vroegste Alkmaarse geschiedenis is het niet van belang ontbloot te weten of in de stad munt werd geslagen. Volgens v. Uytven wel, want hij plaatst Alkmaar onder de 12e eeuwse stedelijke centra, op grond van het gegeven dat Alkmaar een muntatelier zou hebben gehad 1). Met als konsekwentie, dat Alkmaar eerder als stedelijk centrum verschijnt dan b.v. Haarlem, Delft en Leiden. Ook Jansen neemt aan dat er een Alkmaarse munt is geweest. Na te hebben uiteengezet dat in de 12e eeuw in de Noordelijke Nederlanden de handel achteruit ging, zodat alleen Utrecht als handelsplaats niet onbelangrijk was, komt hij over Alkmaar te spreken:

"In het noorden van het graafschap zullen we wat voor de handel van Alkmaar doorgaat op rekening mogen schrijven van de abdij van Egmond, die in 1147 voor haar eigen goederen tolvrijdom kreeg aan de drie voornaamste tolstations van het Sticht Keulen. Inderdaad werd \pm 1150 gesproken van tol, maat en munt te Alkmaar, maar veel kunnen die niet om het lijf hebben gehad in dat kleine plaatsje dat in die tijd "oppidulum", een vestinkje werd genoemd en waarschijnlijk niet meer dan 77 volwassen inwoners telde die ieder met hun voornaam als getuige figureren onder een optekening waarbij zij bevrijd werden van het begrafenisgeld voor de abdij onder voorwaarde dat zij de tienden van hun veldvruchten en vee netjes afdroegen. Uit genoemde munt te Alkmaar zijn nooit geslagen exemplaren gevonden. Kooplieden woonden er niet in Holland 2)".

Het is evident, dat de beide auteurs hun gegevens hebben ontleend aan Cordfunke, wiens nogal overdreven voorstelling van de betekenis van Alkmaar in de 12e eeuw echter zeer duidelijk door Jansen wordt gerelativeerd. Dit heeft echter niet kunnen verhouden dat diens verhaal enige gegevens bevat, die m.i. niet juist zijn. Zo heb ik in Alkmaar in het Drijfzand reeds uiteengezet dat de "voorhaventheorie" van Cordfunke nergens op slaat 3). Immers, er is geen enkel bewijs dat goederen, bestemd voor de abdij van Egmond, te Alkmaar aankwamen en van daar per schip naar Egmond werden gebracht. Voor de 14e eeuw zijn die gegevens er wel, n.l. in de door Hof uitgegeven kloosterrekeningen van de abdij 4). Hieruit blijkt echter, dat althans twee eeuwen later het merendeel der goederen te Akersloot en Wijk aankwam en van daar met wagens naar de abdij werd getransporteerd. Verder wordt in het Chronicon Egmundanum een opsomming gegeven van de eigendommen, welke de abdij bij het verdrag van 1437 aan de Heer van Egmond heeft verloren.

Uit deze gegevens blijkt, dat de Heer van Egmond de wagensdiensten te Rinnegom en de Hoef aan zich had getrokken, die de bewoners vervolgens mochten afkopen tegen 4 gouden Franse kronen per wagensdienst per jaar. Tevens blijkt, dat de abdij oudtijds in het bezit was van $18\frac{1}{2}$ wagensdienst, waarvoor derhalve in totaal een afkoopsom van 74 gouden kronen per jaar moest worden betaald. Dit is een groot bedrag, hetgeen erop wijst dat de wagensdiensten (die m.i. stammen uit de tijd van de horigheid) door de inwoners als een zware last werden gevoeld. 5). De kroniek bevat trouwens

meer gegevens inzake vervoer per wagen 6). Maar desalniettemin zou Alkmaar de "voorhaven" van de abdij van Egmond zijn geweest?

Ik betwijfel trouwens of de Egmondermeer überhaupt bevaarbaar was voor schepen met enige diepgang. Althans, uit het archief van de polder Egmondermeer blijkt dat de z.g. oude landen (= de voormalige eilanden of "bosschen") nauwelijks hoger lagen dan het nieuwgewonnen land. Als Cordfunke derhalve het vervoer van bouwmaterialen voor de abdij, zoals Bentheimer steen en tufsteen, over de Egmondermeer laat plaatsgrijpen, dan komt me dit alleen al met het oog op de waterstaatkundige situatie zeer ongeloofwaardig voor. Men kan zich zelfs afvragen, of Akersloot niet als landingsplaats is gekozen omdat het aan diep water lag. Een ander argument is nog, dat weliswaar tegen het plan tot bedijking van de Egmonder- en Bergermeer is geprotesteerd, doch alleen door de bezitters van de sluis te Alkmaar, die vreesden dat hun (paling)visserij ten gronde zou gaan. Over het belang van met name de scheepvaart op deze meren wordt met geen woord gerept, hetgeen doet vermoeden dat de Egmonder- en Bergermeer alleen met hooipramen e.d. te bevaren waren.

Een Alkmaarse maat heeft inderdaad bestaan, immers een aantal dorpen betaalde (vermoedelijk in 1120/1129) de kleine tienden per hoet "Alkmaarse maat" 7). Cordfunke concludeert hier meteen maar uit dat Alkmaar "een belangrijk regionaal centrum" c.q. "een handelscentrum van regionale betekenis" was geworden 8), waar "produkten uit de verre omtrek werden verhandeld" 9). In feite weten wij daar niets van en verder vind ik die omtrek zo "ver" niet, aangezien alle genoemde dorpen in de onmiddellijke omgeving liggen, n.l. Alcmarekerspel (= m.i. Alkmaar + Heiloo + Oesdom), Vronen, Vronerbroek, Oudorp, Oterleek, Mijzen en Ursem. Het heeft er dus eerder alle schijn van, dat Alkmaar in de 12e eeuw een marktplaatsje was voor de onmiddellijke omgeving. Van handelsrelaties met verder afgelegen streken is, evenmin als van een transitofunctie ten behoeve van de abdij van Egmond, dan ook niet één gegeven aangetroffen. Ook de betekenis van de tol, die volgens Cordfunke aan de abt van Egmond "belangrijke inkomsten opleverde" 10), wordt m.i. door hem schromelijk overschat. De tol leverde de abt in 1173/4 5 pond op en in 1215 6 pond, zijnde een schamel bedrag 11).

Tenslotte de munt. Cordfunke schrijft hierover: "Een interessant gegeven is dat er omstreeks 1150 in Alkmaar een wisselkantoor of zelfs een munt was: een zekere Reinward is er dan als "monetarius" gevestigd", waarna hij een link legt naar een partijtje ongeïdentificeerde munten, die bij Schagen werden gevonden: "Op geen van de muntjes is een leesbare tekst aanwezig, maar het type dateert zonder twijfel uit het midden van de 12e eeuw. Het is dan ook denkbaar dat deze muntjes in Alkmaar geslagen zijn..." 12). Voor mij een reden om na te gaan waar de gegevens betreffende de Alkmaarse munt (of wisselkantoor) vandaan komen. Ik vond een vermelding in de Fontes Egmundenses, luidende: "In Alcmere a Reinwardo monetario duas uncias et dimidiam" 13). Dit is alles. Deze tekst staat temidden van schenkingen en verkopen van onroerend goed aan de abdij van Egmond, zodat de vertaling welhaast moet luiden: "Door Reinwardus Monetarius 2½ ons in Alkmaar". Ergo, het land, waaruit de rente van 2½ ons werd geheven, lag in Alkmaar, terwijl niet blijkt waar Reinward woonde. Te vermelden wat elke archiefonderzoeker allang weet is eigenlijk te onnozel, namelijk dat in legio gevallen landerijen en renten werden verkocht door mensen die elders woonden. Tevens is uit summiere gegevens als goederen-

lijsten, blaffaards, leggers e.d. veelal niet vast te stellen of iemand, die een rente verkocht, deze verkocht uit zijn eigen huis of land (ergo hij vestigde een rente), danwel uit het huis of land van een derde (ergo er is sprake van verkoop). Het is derhalve niet geheel uit te sluiten dat Reinward inderdaad te Alkmaar woonde, doch het is volstrekt in strijd met de historische methodiek dit als vaststaand feit aan te nemen, laat staan dat men er conclusies inzake muntateliers of wisselkantoren aan mag ophangen, waaruit dan weer conclusies worden getrokken ten aanzien van de belangrijkheid van de Alkmaarse handel in de 12e eeuw. De ontdekking van de "Alkmaarse Munt" heeft dan ook niets te maken met geschiedbeoefening, maar alles met het bedrijven van een ambitieus soort pseudo-wetenschap.

Uiteraard heb ik getracht deze Reinwardus te achterhalen.

Voor zover mij bekend komt de naam niet verder in de bronnen voor. De oorspronkelijke tekst van het Liber Sancti Adalberti, waarin Reinwardus éénmaal wordt genoemd, is verloren gegaan en overgeleverd via een 15e eeuw cartularium. Het is dus niet uitgesloten dat de naam verkeerd is gecopieerd, want i-n en m, alsmede b-r en w werden herhaaldelijk door elkaar gehaald. Zo ja, dan zijn er in de diverse oorkondenboeken meerdere gegadigden voor het muntmeesterschap te vinden. Allen van buiten Alkmaar.

drs. W.A. Fasel

- 1). *R. van Uytven, Stadsgeschiedenis in het Noorden en Zuiden. AGN dl.II, bl.192.*
- 2). *H.P.H.Jansen, Handel en Nijverheid 1000-1300. AGN dl.II, bl.165.*
- 3). *Zie aldaar bl.46 e.v.*
- 4). *J.Hof, Egmondse kloosterrekeningen 1344-1345. In: Fontes Minores Medii Aevi.*
- 5). *Johannes à Leydis, Chronicon Egmondanum seu annales regalium abbatum Egmondensium. Uitg.Matthaeus 1692, caput LXXV, bl.106.*
- 6). *Zie caput LXXX, bl.114, en caput XC, bl.130.*
- 7). *O. Oppermann, Fontes Egmondenses, bl.75. Zie ook bl.42.*
- 8). *Prof.Dr.Ir.E.H.P.Cordfunke, Alkmaar in Prehistorie en Middeleeuwen, bl. 52; Alkmaar van Boerderij tot Middeleeuwse Stad, bl.152.*
- 9). *Prof.Dr.Ir.E.H.P.Cordfunke, Alkmaar, leven en wonen in een Hollands stadje omstreeks 1300. In: Floris V, leven, wonen en werken...Acht voordrachten gehouden tijdens een symposium te Muiderberg, 29 en 30 september 1978.*
- 10). *Ibidem.*
- 11). *O.Oppermann, Untersuchungen, dl.I bl.122. Zie ook W.A.Fasel, Alkmaar in het Drijfzand, bl.49.*
- 12). *Cordfunke, Alkm.in Pr.en Midd., bl.55.*
- 13). *Oppermann, Fontes bl.83.*